

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ (ΕΛΠ11)
Τμήμα ΑΘΗ12

1^η Εργασία

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ
ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟΝ
ΣΟΛΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 411 Π.Χ.

ΤΣΑΓΚΑΤΟΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
Α.Μ. 118723

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΑΘΗΝΑ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2016

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	3
Ο Σόλων: Προσπάθεια για ευνομία	4
Τα χρόνια της τυραννίδας	5
Κλεισθένης.....	6
Ο Περικλής	7
Η εποχή μετά τον Περικλή	8
Βιβλιογραφία	9

Εισαγωγή

Με την παρούσα εργασία διερευνάται η πολιτική ζωή της αρχαίας Αθήνας και συγκεκριμένα οι πολιτειακές μεταβολές που συνέβησαν από την εποχή του Σόλωνα μέχρι το 411 π.Χ. Συγκεκριμένα, γίνεται μια προσπάθεια να καταδειχθούν οι συνθήκες οι οποίες οδήγησαν στην εδραίωση της δημοκρατίας του Περικλή και να αναδειχθούν τα σημαντικότερα γεγονότα που συνέβησαν και επηρέασαν την πολιτική και κοινωνική ζωή της αρχαίας Αθήνας και τις σχέσεις της με τις υπόλοιπες πόλεις - κράτη εκείνης της περιόδου.

Για τη συγγραφή της εργασίας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Τέθηκαν συγκεκριμένα χωρο-χρονικά όρια.

Η περίοδος στην οποία αναφερόμαστε χαρακτηρίζεται από έντονες αντιπαραθέσεις μεταξύ αριστοκρατών/ευγενών και του λαού. Ο αγροτικός πληθυσμός ήταν καταχρεωμένος, υπήρχε μεγάλη ανισότητα στην αγροτική ιδιοκτησία ενώ οι αριστοκράτες κυβερνούσαν και φέρονταν αυθαίρετα (Schuller, 2007:51). Αυτό συνέβη γιατί ο πληθυσμός της Αθήνας αυξήθηκε πολύ γρήγορα χωρίς να μπορεί να τον αντέξει η παραγωγική οικονομία της (Σακελλαρίου, 1999:84). Η εγκαθίδρυση της δημοκρατίας στην αρχαία Αθήνα ξεκίνησε το 592/1 π.Χ. και ολοκληρώθηκε το 462/1 π.Χ. (Σακελλαρίου, 1999:77).

Η εργασία εστιάζει στους κυριότερους μεταρρυθμιστές της περιόδου: Σόλων, Πεισίστρατο, Κλεισθένη, Περικλή καταλήγοντας στις οδυνηρές, για την Αθήνα, συνέπειες της Σικελικής εκστρατείας.

Ο Σόλων: Προσπάθεια για ευνομία

Ο Σόλων εκλέχτηκε άρχοντας το 593/594 (Mosse, 1996:217) ομόφωνα από τους αριστοκράτες και τους φτωχούς, για να δώσει λύση στο πολιτικό και κοινωνικό αδιέξοδο που είχε προκαλέσει η πολιτική του Δράκοντα στην Αθήνα. Ονομάστηκε *διαλλάκτης* και *νομοθέτης* (Σακελλαρίου, 1999:77). Ο ίδιος δεν ήταν πλούσιος και ασχολούνταν με το εμπόριο (ο.π, 1999:90). Θεσμοθέτησε το τιμοκρατικό πολίτευμα δηλαδή τη διάκριση των πολιτών σε τέσσερις τάξεις ανάλογα με το εισόδημά τους (πεντακοσιομέδιμνοι, ιππείς, ζευγίτες και θήτες). Οι τρεις πρώτες τάξεις είχαν πρόσβαση σε όλα τα δημόσια αξιώματα ενώ οι θήτες μόνο στην εκκλησία του δήμου και τα δικαστήρια. (Μαστραπάς, 1999:101). Οι ανώτερες τάξεις συμμετείχαν στο στρατό ως έφιπποι αφοί είχαν την οικονομική δυνατότητα να εκτρέφουν άλογα, η Τρίτη τάξη ήταν οπλίτες με βαρύ οπλισμό και η τέταρτη τάξη, οι θήτες, συμμετείχαν ως οπλίτες ή ως κωπηλάτες. Ταυτόχρονα, κατήργησε το προνόμιο της καταγωγής και καθιέρωσε τη λαϊκή συμμετοχή στην εκκλησία του δήμου

Μια σημαντική μεταρρύθμισή του ήταν η σεισάχθεια δηλαδή η διαγραφή των χρεών όσων κατοίκων της Αττικής ζούσαν υπό καθεστώς εξάρτησης και αρκετοί από τους οποίους είχαν πωληθεί ως δούλοι ή είχαν οδηγηθεί στην εξορία¹ (Mosse, 1996:217). Απαγόρευσε να δανειζονται οι φτωχοί με εγγύηση την προσωπική τους ελευθερία και διέταξε τον επαναπατρισμό όσων είχαν εξοριστεί λόγω χρεών (Hall, 2013:273). Ο Σόλων πίστευε πολύ στην *ευνομία* η οποία θα έπληττε την αδικία και θα επέφερε τάξη, νομιμότητα και πειθαρχία (Σακελλαρίου, 1999:89).

Ο Σόλων αύξησε τις δικαιοδοσίες της εκκλησίας του δήμου δίνοντάς της τη δυνατότητα να εκλέγει τους άρχοντες και να τους ελέγχει. Επίσης ίδρυσε ένα νέο βουλευτικό σώμα την Βουλή των τετρακοσίων, της οποίας τα μέλη εκλέγονταν κάθε χρόνο. Μέλη της Βουλής μπορούσαν να γίνουν όλοι οι Αθηναίοι πολίτες (100 από κάθε φυλή)² εκτός από τους θήτες μειώνοντας ταυτόχρονα της δικαιοδοσίες του Αρείου Πάγου. Προχώρησε ακόμα στην ίδρυση της Ηλιαίας, ενός λαϊκού δικαστηρίου, το οποίο σκοπό είχε να προστατέψει τον δήμο από τις παρανομίες των αρχόντων (Σακελλαρίου, 1999:90-92).

Με τις μεταρρυθμίσεις αυτές ο Σόλων έσπασε το μονοπώλιο των αριστοκρατών στην άσκηση εξουσίας (Schuller, 2007:51). Παρόλες όμως τις προσπάθειές του οι μεταρρυθμίσεις προκάλεσαν δυσαρέσκεια τόσο μεταξύ των ευγενών που έχαναν μέρος από τα συμφέροντα

---

¹ Η Αριστοτελική *Αθηναίων Πολιτεία* αναφέρει ότι υπήρχαν δυο ομάδες φτωχών, οι *πελάται* και οι *εκτήμοροι* οι οποίοι επειδή δεν είχαν δικά τους κτήματα νοίκιαζαν τα κτήματα των πλουσίων υποθηκεύοντας την περιουσία τους. Αν όμως δεν κατάφεραν να αποπληρώσουν τα ενοίκια τότε γίνονταν δούλοι (Hall, 2013:273).

² Στην αρχαία Αθήνα υπήρχαν 4 φυλές. Κάθε φυλή περιελάμβανε φρατρίες (αδελφά γένη), (Σακελλαρίου, 1999:79).

και τη δύναμή τους όσο και στον δήμο καθώς ο Σόλων δεν προχώρησε στον πολυπόθητο αναδασμό της γης (Mosse, 1996:218). Γενικά ο Σόλων χαρακτηρίζεται μετριοπαθής αποφεύγοντας τις ακρότητες.

Τα χρόνια της τυραννίδας

Στα τέλη της 4^{ης} δεκαετίας του 6^{ου} αιώνα π.Χ. υπήρχαν στην Αθήνα οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την εγκαθίδρυση τυραννίδας. Υπήρχε κοινωνική αναταραχή, πολιτική αστάθεια ενώ η Αθήνα είχε υποστεί εξωτερικές ήττες (Σακελλαρίου, 1999:96). Η τυραννίδα του Πεισίστρατου ήρθε ως επακόλουθο της διαμάχης τριών παρατάξεων: των Πεδινών με αρχηγό τον Λυκούργο (ευγενείς, μεγαλοκτηματίες), των Παράλιων με αρχηγό των Αλκμεωνίδη Μεγακλή (έμποροι) και των Διακρίων ή ανθρώπων των λόφων με αρχηγό τον Πεισίστρατο³. Κυβέρνησε την Αθήνα και σεβάστηκε τους θεσμούς της. Ο αριστοκράτης Πεισίστρατος είχε με το μέρος του το μεγαλύτερο μέρος του δήμου επιδιώκοντας να καρπωθεί κυρίως τη δυσαρέσκεια των χωρικών (Mosse, 1996:220-221). Την εξουσία του στήριξε στα χρήματα, τους μισθοφόρους, τον αφοπλισμό των πολιτών, τις εξωτερικές επαφές και την εκδίωξη των κυριότερων αριστοκρατών αντιπάλων του (Schuller, 2007:51). Προσπάθησε όπως όλοι οι τύραννοι να αυξήσει το γόητρό της Αθήνας χτίζοντας εντυπωσιακά κτίρια κυρίως ναούς. Η πολιτική γοήτρου συνοδεύονταν από μια θρησκευτική πολιτική που στόχο είχε να αυξήσει την ενότητα της πόλης μέσω της λατρείας της Αθηνάς και του Διονύσου. Εξάλλου στην εποχή του η γιορτή των μεγάλων Παναθηναίων έγινε η μεγαλύτερη γιορτή της Αθήνας και έπρεπε να αποδεικνύει την συνοχή και την ενότητα της Αθήνας (Mosse, 1996:225). Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι ο Πεισίστρατος έδινε δάνεια στους αγρότες ώστε να μπορούν να καλλιεργούν τα κτήματά τους. Είναι ο πρώτος ο οποίος έκοψε αθηναϊκό νόμισμα (κουκουβάγιες), (ο.π., 1996:224), ενώ στην εποχή του αναπτύχθηκε η αττική αγγειοπλαστική. Μετά τον θάνατο του, την εξουσία ανέλαβε ο Ίππαρχος, ο γιος του, ο οποίος όμως δολοφονήθηκε από τους τυραννοκτόνους Αρμόδιο και Αριστογείτονα (ο.π., 1996:226). Τελικά την τυραννίδα στην Αθήνα σταμάτησε ο Κλεομένης, ένας Σπαρτιάτης βασιλιάς, ο οποίος εισέβαλε και κατέλαβε την Αττική και εξόρισε τον Ιππία, τον δεύτερο γιο του Πεισίστρατου, στην Περσία (Hall, 2013:294). Ο Κλεομένης θέλησε να επιβάλλει ως άρχοντα στην Αθήνα τον Ισαγόρα γι αυτό εξόρισε τον βασικό του αντίπαλο τον Κλεισθένη μαζί με 700 οικογένειες. Όμως δεν τα κατάφερε γιατί οι Αθηναίοι εναντιώθηκαν σε αυτήν

---

³ Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι οι Πεδινόι ήταν ολιγαρχικοί, οι Παράλιοι μετριοπαθείς έμποροι και οι Διακρίοι δημοκράτες (Mosse, 1996:220).

την προσπάθεια και έτσι ο Κλεισθένης γύρισε στην Αθήνα (Hall, 2013:296), όπου σε έναν εσωτερικό αγώνα επικράτησε του Ισαγόρα (Schuller, 2007:53).

Κλεισθένης

Ηρεμία έφερε το 508 π.Χ. ο Κλεισθένης από την οικογένεια των Αλκμεωνιδών (Μαστραπάς, 1999:102). Ο Ηρόδοτος αναγνωρίζει ότι ο Κλεισθένης ίδρυσε τις φυλές και τη δημοκρατία (Hall, 2013:296). Στην Αθήνα είχε διαμορφωθεί μια νέα τάξη πολιτών οι *νεοπολίτες* που αποτελούνταν κυρίως από ξένους που είχαν έλθει στη Αθήνα λόγω της ανάπτυξης της βιοτεχνίας και τους οποίους ο Κλεισθένης ήθελε να προστατέψει και να αναμίξει με τους υπόλοιπους Αθηναίους πολίτες. Στους νεοπολίτες παραχώρησε πολιτικά δικαιώματα. Αυτή η νέα τάξη δεν είχε στενούς δεσμούς με την αριστοκρατία (Mosse, 1996:228) της οποίας η εξουσία άρχισε να κλονίζεται.

Ο Κλεισθένης αύξησε τις φυλές από τέσσερις σε δέκα και άλλαξε τα ονόματά τους, δίνοντάς τους ονόματα ηρώων, με σκοπό να αυξήσει την επιρροή του δήμου/νεοπολιτών στην πολιτεία⁴. Όρισε επίσης ότι όλοι οι πολίτες θα ονομάζονταν πλέον με το όνομα, το πατρώνυμο και το όνομα του δήμου στον οποίο άνηκαν ώστε να εξαλείψει το στίγμα και τις διακρίσεις μέσα στις φυλές και να μην αναγνωρίζεται ποιος κατάγεται από αριστοκρατική οικογένεια (Σακελλαρίου, 1999:104). Κάθε φυλή έπρεπε να έχει ίσο περίπου αριθμό πολιτών, χωρίς εδαφική συνοχή (Hall, 2013:297).

Ο Κλεισθένης θέσπισε την Βουλή των πεντακοσίων. Στη βουλή μπορούσαν να συμμετέχουν όσοι πολίτες είχαν συμπληρώσει το τριακοστό έτος της ηλικίας τους (Μαστραπάς, 1999:102) και οι βουλευτές κληρώνονταν κάθε χρόνο, πενήντα από κάθε φυλή. Η βουλή είχε εκτελεστική εξουσία, έλεγχε τους δικαστές και μπορούσε να συγκαλέσει την εκκλησία του δήμου (Mosse, 1996:229-230) η οποία είχε γίνει θεμελιώδης θεσμός και στην οποία συμμετείχαν όσοι πολίτες είχαν συμπληρώσει το εικοστό έτος της ηλικίας τους (Μαστραπάς, 1999:102). Υπήρχαν επίσης οι 10 στρατηγοί, ένας από κάθε φυλή (Hall, 2013:297).

Ένας καινοτόμος θεσμός που αποδίδεται στον Κλεισθένη είναι ο *οστρακισμός* σύμφωνα με τον οποίο οι πολίτες έγραφαν πάνω σε ένα όστρακο το όνομα του πολίτη τον οποίο θεωρούσαν επικίνδυνο για να καταλύσει το δημοκρατικό πολίτευμα. Αυτός που το όνομά του ήταν γραμμένο στα περισσότερα όστρακα εξορίζονταν για 10 χρόνια (Μαστραπάς,

---

⁴ Κάθε φυλή αποτελούνταν από τρεις τριττές, μια της πόλης, μια της ακτής και μια της εσωτερικής χώρας και κάθε τρίττυς από δήμους στους οποίους ανέθεσε μόνιμες κρατικές λειτουργίες και κυρίαρχο ρόλο (Σακελλαρίου, 1999:104).

1999:102). Ο Κλεισθένης επιδίωξε την πολιτική ισότητα όλων των πολιτών διευρύνοντας το πολιτικό σώμα και ακόμα την ισονομία και την ισηγορία (Schuller, 2007:54).

Ο Περικλής

Λίγα χρόνια μετά τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη οι έριδες ανάμεσα στις αριστοκρατικές οικογένειες για τον έλεγχο της εξουσίας ξεκίνησαν και πάλι. (Mosse, 1996:245). Πριν από τον Περικλή την εξουσία είχε αναλάβει ο Εφιάλτης εκμεταλλευόμενος την κρίση που προκάλεσαν στην Αθήνα οι Μηδικοί πόλεμοι (ο.π., 1996:248). Ο Εφιάλτης σεβόταν την πολιτεία και τους θεσμούς της όμως δολοφονήθηκε κι αυτό φανερώνει το μίσος που προκάλεσαν οι μεταρρυθμίσεις του. Ειδικά μια απόφασή του που αφαιρούσε από το αριστοκρατικό συμβούλιο (τον Άρειο Πάγο) όλες τις αρμοδιότητες που το καθιστούσαν τον φύλακα της πολιτείας και τις έδωσε στην εκκλησία του δήμου, τη βουλή των Πεντακοσίων και την Ηλιαία, προκάλεσε τη δυσαρέσκεια των αριστοκρατών (ο.π., 1996:250). Μερικές από τις αρμοδιότητες αυτές ήταν η ασφάλεια του κράτους, η εφαρμογή των νόμων και ο έλεγχος των αρχόντων (Σακελλαρίου, 1999:108).

Αυτή την περίοδο αναδείχτηκαν δυο αξιώματα: οι άρχοντες και οι στρατηγοί. Οι άρχοντες στα μέσα του 5^{ου} αιώνα περιορίζονται σε δικαστικές αποφάσεις ενώ η εκλογή αντικαθίσταται από την κλήρωση. Οι 10 στρατηγοί ήταν οι ηγέτες που έλεγχαν την πολιτική της Αθήνας και προέρχονταν μόνο από τους πεντακοσιομέδιμνους (Mosse, 1996:254). Οι στρατηγοί εκλέγονταν από την εκκλησία του δήμου για 1 έτος. Κάποιος μπορούσε να επανεκλεγεί συνεχώς αν είχε μεγάλη προσωπικότητα και ήταν λαϊκός ηγέτης-δημαγωγός (Schuller, 2007:53). Μέσα σε αυτούς ήταν και ο Περικλής ο οποίος ανέβηκε στην εξουσία και παρέμεινε εκεί για 30 χρόνια, συμβάλλοντας στην επέκταση των λαϊκών δικαιωμάτων (Μαστραπάς, 1999:104). Επανεκλέγεται στο αξίωμά του από το 443-429 π.Χ. και μοιράζεται την ευθύνη της διακυβέρνησης της πόλης με τους εννέα συναδέλφους του στρατηγούς. Χαρακτηριζόταν για την επιρροή του στο λαό, την ευφράδειά του και την πολιτική του που χαρακτηρίζεται από δόξα για την Αθήνα και υλικά ωφελήματα για τους πολίτες (Mosse, 1996:257). Θέσπισε τη μισθοδοσία των δικαστών για να ανταγωνιστεί πιθανότατα τον πλουσιότερο του αντίπαλο, τον Κίμωνα. Την περίοδο αυτή αναδείχτηκε μια νέα τάξη, οι μέτοικοι, οι οποίοι ήταν άνθρωποι από άλλες πόλεις οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί στην Αθήνα για να ασχοληθούν κυρίως με το εμπόριο και τη βιοτεχνία, χωρίς ωστόσο να έχουν πολιτικά δικαιώματα. Αυτή η τάξη όμως συνέβαλε αποφασιστικά στην οικονομική ανάπτυξη και στρατιωτική ασφάλεια της Αθήνας. Το δικαίωμα του Αθηναίου πολίτη το είχαν όσοι και

οι δυο γονείς τους ήταν από την Αθήνα, με σκοπό να συσπειρώσει τους Αθηναίους έναντι των ξένων (Μαστραπάς, 1999:105). Ο Περικλής πέθανε το φθινόπωρο του 429 π.Χ. από λοίμο που μάστιζε τη Αθήνα (Mosse, 1996:278).

Η εποχή μετά τον Περικλή

Στα χρόνια που ακολούθησαν η Αθήνα ενεπλάκη στον Πελοποννησιακό πόλεμο με δυσάρεστες συνέπειες και εδαφικές απώλειες καθώς ηττήθηκε στη Δήλιο και αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει με τη Σπάρτη το 423 π.Χ. Σημαντικό γεγονός επίσης ήταν η ειρήνη του Νικίας την άνοιξη του 421 π.Χ. η οποία ήταν ευεργετική για την Αθήνα με την οποία υπήρξε συμμαχία μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης (Mosse, 1996:282).

Ακολούθησε η Σικελική εκστρατεία το 415 π.Χ.. Στην Αθήνα τότε πρωτοστατούσε ο Αλκιβιάδης. Γοητευτικός και έξυπνος ασκούσε επιρροή στον δήμο. Οι Αθηναίοι ακολούθησαν τη ρητορική και το όραμα του Αλκιβιάδη και επιτέθηκαν στις Συρακούσες. Επικεφαλής της εκστρατείας τέθηκαν ο Νικίας και ο Αλκιβιάδης. Όμως ο Αλκιβιάδης κατά τη διάρκεια της εκστρατείας στη Σικελία κατηγορήθηκε για ιεροσυλία (αμφισβητούσε την ύπαρξη των θεών). Αντί όμως να γυρίσει στην Αθήνα και να απολογηθεί κατέφυγε στη Σπάρτη όπου και παρακίνησε τους Σπαρτιάτες να βοηθήσουν τους Συρακούσιους και να πάνε να εγκατασταθούν στην Αττική (Mosse, 1996:287). Οι Σπαρτιάτες ανταποκρίθηκαν. Ο Νικίας ζήτησε τη ματαίωση της εκστρατείας όμως δεν εισακούστηκε. Η ήττα επήλθε συντριπτική. Το αποτέλεσμα ήταν 40.000 Αθηναίοι και σύμμαχοι να σκοτωθούν ενώ πολλοί κλείστηκαν στα λατομεία όπου πέθαναν από τη δίψα ή πουλήθηκαν ως δούλοι. Σκοτώθηκαν και οι 2 στρατηγοί που είχαν αναλάβει να διεκπεραιώσουν την εκστρατεία, ο Νικίας και ο Δημοσθένης. Το 413 π.Χ. οι Σπαρτιάτες καταλαμβάνουν το φρούριο της Δεκελείας με οδυνηρές συνέπειες για την Αθήνα. Οι Σπαρτιάτες ακολουθώντας μια πολιτική συμμαχιών αρχίζουν να κυριαρχούν (ο.π., 1996:289).

Βιβλιογραφία

- Α. Μαστραπάς, «Η πόλη-κράτος», στο Θ. Βερέμης κ.ά., *Ελληνική Ιστορία*, τόμ. Α΄, Πάτρα: ΕΑΠ 1999, σσ. 101-106.
- C. Mossé – A. Schnapp-Gourbeillon, *Επίτομη ιστορία της αρχαίας Ελλάδας (2000-31 π.χ.)*, μτφρ. Λ. Στεφάνου, Αθήνα: Παπαδήμας, 1996, σσ. 215-231, 245-259, 277-290.
- Μ.Β. Σακελλαρίου, *Η αθηναϊκή δημοκρατία*, Ηράκλειο: ΠΕΚ 1999, σσ. 77-128.
- W. Schuller, *Ιστορία της αρχαίας Ελλάδας*, μτφρ. Α. Καμάρα, Αθήνα: ΜΙΕΤ 2007, σσ. 50-54, 63-67.
- J.M. Hall, *Αρχαία ελληνική ιστορία. Η αρχαϊκή εποχή: 1200-479 π.Χ.*, μτφρ. Ι. Κ. Ευδόπουλος, Θεσσαλονίκη: Ζήτη 2013, σσ. 269-277, 293-303, 318-323.